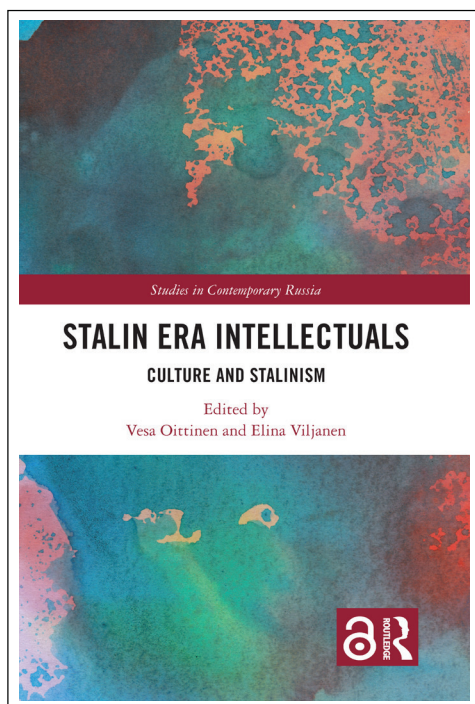

Stalin Era Intellectuals: Culture and Stalinism

Vesa Oittinen & Elina Viljanen (red.)

Abingdon: Routledge 2023

270 sidor. ISBN 9781032114200

Recenserad av **Irina Sandomirskaja**

[Professor i cultural studies, CBEES, Södertörns högskola, irina.sandomirskaja@sh.se]

I inledningen till *Stalin Era Intellectuals: Culture and Stalinism* lanserar redaktörerna Elina Viljanen och Vesa Oittinen begreppet »kulturell statskonst» (*cultural statecraft*) för att beskriva sovjetsystemets politiska och administrativa praxis att använda kultur för politiska syften. I sin behandling av individuella livsöden och intellektuella grupperingars historia ägnar sig författarna till bokens tolv bidrag emellertid snarare åt intellektuell och institutionell historieskrivning än teoretisk schematisering. Valet att sätta historia framför teori framstår i detta fall som välmotiverat: på så vis erbjuder boken inte bara intressant läsning med mängder av information och rikligt med detaljer. Den blir också en konkret och väl underbyggd introduktion till detta komplexa, i hög grad mytologiserade och fortfarande otillräckligt utforskade material, som är särskilt värdefullt för en engelskspråkig läsare som inte nödvändigtvis är insatt i den stalinistiska kulturpolitikens komplexiteter och dåtidens intellektuella diskurser.

Antologin rymmer studier av olika former av kulturell produktion inom filosofi, vetenskap, konst och ideologi under de stalinistiska 1920–30-talen. Filosofin representeras bland annat av en biografisk essä av Liisa Bourgeot om Gustav Sjöpet, Rysslands enda husserlianska fenomenolog, tillika chef för GACHN (Statens akademi

©2023 Irina Sandomirskaja. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Sandomirskaja, I. (2023). *Stalin Era Intellectuals: Culture and Stalinism*. Nordisk Østforum, 37, 71–73. <http://doi.org/10.23865/noros.v37.5701>

för konstnärliga vetenskaper). Enligt myten undkom Shpet påtvingad exil tillsammans med andra ryska tänkare på »filosofernas skepp» mot ett löfte om aldrig verka inom filosofin igen. Trots det lyckades han för en tid behålla sin intellektuella identitet som konservativ tänkare i de sovjetiska 20–30-talens revolutionära miljö. Ändå sägs det (s. 33) att det var »omöjligt för Sjpet att arbeta som filosof under Stalin»: så fungerade Stalins »kulturella statskonst», med Sjpets fall som typexempel.

Ett motsatt exempel är Sasha Freybergs berättelse om den nyligen återupptäckte Michail Lifsjits, tillsammans med Georg Lukács företrädare för den »marxistiska ortodoxin» (Lifsjits egen beteckning) och grundare av den marxistiska estetiken som under Stalin utgjorde ett marginellt område inom filosofin. Hans teorier fick sedermera en renässans under 1960-talet och så småningom en pånyttfödelse, postumt, bland postsovjetiska vänsterkonstnärer och teoretiker i 2000-talets Ryssland. Vesa Oittinen berättar en mindre känd historia om de »mensjeviserande idealisterna» (Stalins egen benämning) – en grupp teoretiska filosofer som med Abram Deborin i spetsen var verksamma i slutet av 1920- och början av 30-talet. Under några år var gruppen både framgångsrik och populär med sin utveckling av den hegelian-ska dialektiken och filosofiska teorin. Trots Stalins vrede och »kamratlig kritik» för »formalism i filosofin» lyckades Deborin förvånande nog behålla både sin frihet och karriär fram till sin död 1987, efter decennier som renommerad intellektuell och ledamot i den sovjetiska Vetenskapsakademien. Detsamma gällde för övrigt också de »mensjeviserande idealisternas» svurne fiende från Stalintiden, den ortodoxe stalinisten Mark Mitin.

Andrej Platonov är huvudpersonen i ett kapitel skrivet av Maria Chehonadskih. Numera omnämns han ofta som den mest betydande ryske författaren, i synnerhet bland dem som var aktiva under Stalintiden. Trots dagens omfattande Platonovstudier framträder här en helt ny sida av författaren, i ljuset av de teoretiska debatter som fördes i nära anslutning till de »marxistiskt ortodoxa» Lukács och Lifsjits och kretsen *Literaturnyi kritik* – ett intellektuellt och kritiskt projekt som lyckades överleva Stalins »kulturella statskonst» långt in på 1930-talet. Enligt Chehonadskih utgör Platonov »en tredje ståndpunkt», mellan avantgardet och den socialistiska realismen, mellan den faktamässiga levda erfarenheten och kraven på att realistisk litteratur skulle »reflektera den objektiva verkligheten».

Ett annat bidrag som är talande för det intellektuella livet inom konstarnas är Elina Viljanins kapitel om kompositören, musikteoretikern och pedagogen Boris Asafiev – en figur som är betydligt mindre utforskad men central med tanke på hans stora roll i masskulturpolitiken, det vill säga den del av Stalins civiliseringsprojekt som fokuserade på *kulturnost*, *zhiznennost* och *novyj byt*. Det faktum att Asafiev lånat samtliga begrepp från rysk symbolism och tyska musikteoretiker är talande för heterogeniteten i den till synes totalitetsstävande kulturen, liksom för stalinismens sätt att utforma sitt program genom att anpassa »borgerliga» värden till kommunistiska mål. I form av ett posthistoriskt bidrag, som rör tiden efter Stalins död och Tövädrets

början, kommer slutligen Susan Ikonens essä om Konstantin Simonov och hans kritik av tystnaden inom den statligt påbjudna litteraturen under Stalin.

Av särskilt intresse är de bidrag som behandlar Stalintidens vetenskap och dess företrädare. Ett sådant exempel är Tatiana Levinas essä om Sofija Janovskaja, den kvinnliga »röda professorn» och matematikern som blev ett av Stalins sista offer i en av hans senare »kritiska kampanjer» i början av 1950-talet. Janovskaja var den enda specialisten i Sovjetunionen som tilläts arbeta inom den »borgerliga idealistiska vetenskapen» matematisk logik; hon har också blivit känd som den enda person Wittgenstein lärde känna under ett besök i Sovjetunionen 1935 och efterlämnade även intressanta memoarer om dåtidens situation inom matematik och ekonomi.

Elene Ladarias bidrag om Nikolaj Marr (också han föremål för Stalins ideologiska attacker år 1950, om än postumt) inkluderar även Marrs efterträdare i Georgien, bland andra psykologen Konstantin Megrelidze. Craig Brandist bidrar med en förtätad beskrivning av Stalintidens indologi och lyfter fram dess struktur i form av ett nätverk, eller en blandning, av personer och idéer med olika sociala, nationella och intellektuella rötter.

En central roll i denna heterogena miljö spelade partiets egna ideologer och teoretiker. Marina F. Bykova skriver om Stalin som filosof och hans sätt att genom total ideologisering tillintetgöra hela filosofin; Vesa Oittinen och Elina Viljanen berättar historien om Nikolaj Bucharin, Stalins motståndare under sina sista år i slutet av 30-talet. Efter att ha börjat som partiets mest briljante teoretiker strävade Bucharin under senare år efter att anpassa sina teorier efter den stalinistiska statens mål.

Slutligen förtjänar Jutta Scherrer att nämnas, en nestor inom området sovjetiska kulturstudier, och hennes bidrag om Gorkij som skapare av »proletärhumanismen»: den ideologiska artefakt som lade grunden för uppfostran av massorna och skapandet av den nya stalinistiska människan, subjektet inom den nya kommunistiska antropologin och kollektivistiska moralen.